

Д/Р
12168

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут інноваційної та післядипломної освіти

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра клінічної психології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

спеціаліста

на тему: **Особливості прояву агресії у вчителів загальноосвітньої школи
(I – III ступенів)**

«Features of aggression of secondary school I- III stages»

Виконала: студент(ка) заочної форми навчання

спеціальності 7.03010201 Психологія

Мінчева Ольга Андріївна

Керівник к.психол.н., доц. Лаврова М.Г.

Рецензент к.пед.н., ст. викл. Ласунова С.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 10/1 від 31.05. 2016 р.

Захищено на засіданні ЕК № 3

протокол № ___ від _____ 2016 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

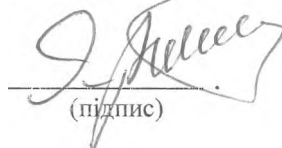
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис)

Лефтерєв В.О.

Голова ЕК

(підпис)

Якупов В.А.

Одеса – 2016

779345

Вступ.....	3
Розділ 1. Сутність поняття «агресія» на сучасному етапі суспільного розвитку.....	6
1.1. Агресія як психологічний феномен, види агресії та причини виникнення агресивної поведінки	6
1.2. Вплив педагогічної діяльності на розвиток особистості вчителя.....	15
1.3. Агресія, як чинник деформації особистості сучасного педагога.....	20
Висновки по першому розділу.....	29
Розділ 2. Емпіричне дослідження проявів агресії вчителів загальноосвітньої школи I – III ступенів.....	30
2.1. Процедура та методи дослідження рис особистості та агресії сучасних вчителів.....	30
2.2. Порівняльний аналіз результатів дослідження агресії у сучасних вчителів.....	37
Висновки по другому розділу.....	47
Заключення.....	48
Список використаної літератури.....	50
Додатки.....	55

Вступ

Актуальність обраної теми. Протягом свого історичного розвитку, людство не одноразово доводило, що агресія та агресивна поведінка, є невід'ємною частиною існування як кожної окремої особистості, так і усього суспільства в цілому. Це пов'язано з тим, що агресія володіє властивістю впливати на свідомість та поведінку соціуму. При цьому, більшість людей на словах намагається відкидати агресію, але при цьому широко демонструє її у своєму повсякденному житті.

В сучасному суспільстві, термін «агресія» виживається у надзвичайно широкому сенсі. Спеціалісти пов'язують даний феномен з багатьма факторами: негативними емоціями, наприклад з гнівом; з негативними установками, наприклад із стереотипами; з негативними мотивами, наприклад з бажанням нашкодити, а також з діями, що призводять до руйнування. Тобто, першочергова мета агресії, це спричинення будь – якої шкоди собі, іншим людям, або об'єктам.

Але в де – яких аспектах, агресія може розглядатися як позитивний чинник, що сприяє якісній реалізації життєвих інтересів та ідеалів. Подібні дії символізують самоствердження особистості та спонукають розвиток мотивації, яка не є ворожою. Такі вчинки існують у вигляді кар'єрної конкуренції, прагнення до досягнень, бажанні перемоги у спортивних змаганнях. Таким чином негативна мотивація погано впливає на прояв агресивних тенденцій, натомість позитивна мотивація та потреби, призводять до формування позитивної агресії, яка стимулює активність до досягнення мети.

Сучасні дослідження агресії свідчать про те, що агресивна поведінка може виникнути з багатьох причин, серед яких можуть бути: неправильне родинне виховання, порушення соціальної адаптації, порушення комунікації, наявність психологічних та фізичних травм, психо – емоційне виснаження, тощо. Всі ці фактори призводять до виникнення певних особливостей

поведінки, які виражаються в комплексі негативних форм – дратівливості, агресивності, нервовому виснаженні. В результаті конфлікту мотиваційних тенденцій виникають афективні переживання, що стають джерелом дисгармонійного розвитку особистості, та ускладнюють реалізацію в суспільстві.

Розглядаючи аспекти формування агресії, необхідно пам'ятати, що найголовнішим фактором є стійкість перед стресовими подразниками. Тому в нашому суспільстві виникає гостра необхідність в людях інтелектуальних, творчих, емоційно стабільних. Однією з тих професій, які відіграють важливу роль в гармонійній реалізації особистості є спеціальність педагога. Саме вчителі супроводжують дітей під час складних життєвих ситуацій і є своєрідним життєвим прикладом для учнів. На нашу думку, дослідження агресивності сучасних вчителів зумовлює актуальність обраної теми, та дозволяє сформулювати проблематику дослідження: які існують особливості прояву агресії у вчителів загальноосвітньої школи (I – III ступенів).

Мета дослідження - вивчення особливостей прояву агресії у вчителів загальноосвітньої школи (I – III ступенів).

Об'єкт дослідження - прояви агресії у вчителів загальноосвітньої школи (I – III ступенів).

Предмет дослідження - особливості взаємозв'язку проявів агресії та особистісних рис у вчителів загальноосвітньої школи (I – III ступенів).

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу наукової літератури дослідити проблему розвитку агресії та агресивної поведінки в психології.

2. Визначити основні характеристики агресивної поведінки у вчителів загальноосвітньої школи (I – III ступенів).

3. Вивчити основні моделі агресивної поведінки вчителів загальноосвітньої школи (I – III ступенів) та їх взаємозв'язок з характерними рисами особистості.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань в даній роботі були використані теоретичні та емпіричні методи дослідження. Загалом ми звернулися до оглядово – аналітичного метода, який базується на теоретичному аналізі психологічної літератури по тематиці, що вивчається; психодіагностичний метод – тестування; методи – математично – статистичного аналізу.

При проведенні дослідження були використані наступні методики: ММРІ (Мінесотський багатопрофільний особистісний опитувальник в модифікації Ф.Б. Березіна, Л.Н. Собчик та ін.); Опитувальник визначення рівня агресії Басса – Дарки (BDHI) в стандартизації А.А. Хвана, Ю.О. Зайцева, Ю.А. Кузнецової у 2005 році.

Експериментальною базою дослідження особливостей прояву агресії у вчителів загальноосвітньої школи (I – III ступенів) стала Білгород – Дністровська загальноосвітня школа I – III ступенів №5. В дослідженні прийняли участь педагоги перших - дев'ятих класів у загальній кількості 40 респондентів.

Практична значимість дослідження: матеріали дослідження можуть використовуватися в діяльності шкільних психологів та соціальних педагогів, які співпрацюють с педагогічним колективом.

Випускна кваліфікаційна робота складається: із вступу, двох глав, висновків, заключної частини, списку використаної літератури та додатків.

Заключення

В результаті проведеного дослідження можна дати таке теоретичне визначення агресії. Під агресією слід розуміти будь-яку форму поведінки що мотивована наміром заподіяти шкоду шляхом фізичних або вербальних операцій будь-якій живій істоті, в тому числі дії, спрямовані проти самого себе.

Проведений понятійний та теоретико-методологічний аналіз проблеми з'ясування онтологічних координат феномену агресивності дає можливість зробити висновки:

- у психології феномен агресії прийнято вивчати через суміжні до цієї категорії поняття - агресивність, агресивні дії, агресивна поведінка та ін.;
- агресія є негативною, асоціальною поведінкою людини, яка носить деструктивний, руйнівний характер і може виступати реакцією на фрустраційну ситуацію, дискомфорт, стрес та ін.;
- агресія здебільшого має ситуативну, реактивну форму зворотних дій, притаманну як тваринам, так і людині;
- агресивність людської поведінки значною мірою зумовлена соціальними умовами та зростаючим темпом життя; може бути позбавлена об'єктивних причин, у результаті чого стає превентивною реакцією на уявну загрозу;
- онтологічні координати агресії становлять одну з найбільших суперечностей сучасної психологічної науки - від розуміння агресії як невід'ємної, іманентної, архаїчної властивості людської психіки, до соціально набутої атрибутивної форми існування людини в соціумі.

Розгляд детермінант агресивної поведінки дозволяє зробити висновок, що агресивна поведінка великою мірою детерміновано внутрішньою позицією самої людини. Внутрішня позиція особистості визначає ставлення людини до агресії як прийнятної або неприйнятної засобу вирішення конфліктних ситуацій і задоволення потреби.

Сучасні соціальні умови створюють еталони агресивної особистості, сприяючи формуванню внутрішньої позиції людини у ставленні до агресії як соціально значимого поведінки і агресивності як ціннісному якістю особистості.

За емпіричними даними можна зробити висновок про те, що агресивна поведінка викладачів молодшої та старшої школи має виражені відмінності.

При аналізі отриманих даних, ми можемо стверджувати, що в випадку аналізу результатів викладачів молодшої школи ми отримуємо наступну закономірність: підвищений показник шкали корекції, в більшості випадків спостерігається в осіб, для яких характерним є підвищення показників вербальної агресії та роздратування. Це обумовлено тим, що особистості, які мають високі оцінки по корекційній шкалі, погано розуміють внутрішні мотиви своєї поведінки, не усвідомлюють негативні і тривожні сигнали і тому заперечують, що вони мають деякі труднощі, що життя невлаштоване, що вони стурбовані своїм станом. Тривале перебування в такому стані призводить до виснаження нервової системи, і, як наслідок призводить до роздратування, а в деяких випадках і до вербальної агресії.

При аналізі даних, отриманих за результатами діагностики вчителів старшої школи, ми можемо стверджувати, що для більшості вчителів характерним є прояв негативізму, роздратування, вербальної агресії, при цьому є характерним наявність високих показників за методикою ММРІ по шкалам іпохондрія, психастенія та психопатія. Це свідчить про те, що викладачі старшої школи, є акцентуїновані по даним шкалам.

Список використаної літератури

1. Абрамова Г.С. Вікова психологія. – Єкатер.: Ділова книга, 1999. - 624 с.
2. Адлер А. Зрозуміти природу людини/ Альфред Адлер. - СПб.: Академпроект, 1997. -246 с.
3. Алфімова М.Б. Психогенетика агресивності. – СПб.: Пітер, 2003. – 418 с
- 4.Амінов М.А. Природні основи реалізації педагога початкових класівМ. - 1998.-80с.
5. Бандура А. Уолтерс Р. Підліткова агресія. - М., 1999. – 512с
6. Беличева С. А. Основи превентивної психології / С. А. Беличева. – М.: 1993.-120 с.
7. Берковиц Л. Агресія: причини, наслідки та контроль / Л. Берковиц. - СПб: Прайм-Євроснак; Нева; М.: Олма- Пресс, 2002. - 510 с.
8. Берон Р., Річардсон Д. Агресія. - СПб: Питер, 2001. - 352 с.
9. Берон Р. Агресія та агресивна поведінка. - СПб.: Питер, 2003. – 464 с.
10. Васильєва Н.В. Агресивна поведінка та її співвідношення з особистісними характеристиками людини /Під ред. О.В. Лиманкіна, В.І. Крилова. - СПб.: СЗПД, 1999. – 243с.
- 11.Великий тлумачний психологічний словник / Ребер Артур. Том 1 (А-О): Пер. з англ. - М.: Вече, Аст., 2000. - 592 с.
12. Введення в практичну та соціальну психологію. Під ред. Жукова Ю.М.,Петровської Л.О. – М.:1996,105 с.
13. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник / О. І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
14. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К.: Видавничий центр « Академія», 2003. – 576 с.
15. Волянська О. В. Соціальна психологія : навч. посібник / О. В. Волянська, А. М. Ніколаєвська. – К.: Знання, 2008. – 275 с.
16. Галус О. М. Порівняльна педагогіка : навч. посібник / О. М. Галус, Л. М. Шапошнікова. – К.: Вища школа, 2006. – 215 с.

17. Галян І. М. Психодіагностика: навч. посібник / І. М. Галян. – 2 — ге вид., стереотип. — К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
18. Гусінський Э.М., Турчанінова Ю.І. Введення у філософію освіти. – М.: «Логос», 2000.-205 с.
19. Дарвиш О. Б. Вікова психологія: «Педагогіка та психологія» / О. Б. Дарвиш; під ред. В. Е. Клочко. – М. «Владос — Пресс», 2005. – 264 с.
20. Долинська Л. П. Психологія конфлікту: навч. посібн. /Л. В. Волинська, Л. П.Заяц. – К.: Каравела, 2010. – 304 с.
21. Дроздов О. Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості / О. Ю. Дроздов, М. А. С
22. Ениколопов С.М. Агресія в сучасній психології// Прикладна психологія. - 2001. - № 1. - С. 60-71.
23. Забродський М. М. Педагогічна психологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2000. – 189 с.
24. Загальна психологія: практикум: навч. посібн. – 4 — те вид. / В. В. Волошина, Л.В. Долинська, С.О.Ставицька, О. В. Темрук. – К.: Каравела, 2011. – 280 с.
25. Загальна психологія : підручник / С. Д. Максименко, В. О.Зайчук, С. Д.,В. О. Клименко та ін., заг. ред.С.Д.Максименка. – 2 ге вид.,переробл. і доп. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 704 с.
26. Загальна психологія : підручник /О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. –К.: Либідь, 2005. – 454 с.
27. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. посібн. / Л.П.Загородня. С. А. Титаренко. – Суми: Університетська книга, 2010. -319 с.
28. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В, Кривонос І. Ф. та ін. Педагогічна майстерність: Підручник /.; За ред. І. А. Зязюна. — 2-ге вид. допов. і переробл. — К.: Вища пік., 2004. — 422 с.
29. Кернберг О. Ф. Агресія при розладах особистості і перверсії. - М.: Наука, 1998. - 521 с.

30. Кернберг О.Ф., Агресія при розладах особистості/Пер. з англ. А.Ф. Ускова— М.: «Клас», 2001. —368с.
- 31.Космеда, Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки. К.: Космеда.2000.- 311 с
32. Кузьмінський А.Р. Педагогіка: Підручник/ Анатолій Кузьмінський, Віталій Омеляненко. - К.: Знання-Прес, 2003. - 418 с.
- 33.Крейхи Б. Соціальна психологія агресії. – СПб.: Пітер, 2003. – 225с.
- Ковальчук А. В. Педагогическая коррекция агрессивного поведения подростков / А. В. Ковальчук, Н. Г. Рукавишникова, Д. Н. Журавлев. – Ярославль : Ярославский государственный педагогический университет, 2004. – 116 с.
- 34.КутішенкоВ.П.Вікова та педагогічна психологія (лекції): Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 128 с.
35. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник. – К.: “ЕксОб”, 1999. – 303 с.
36. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: Основні положення: Навч. посіб. для самост. вивч. дисципліни. — К.: Екс Об, 2000.
37. Лоренц К. Моральність. Агресія. Справедливість / Под ред. А. М. Матюшкіна. - М.: Психологія, 1992.- 421 с.
38. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. / О. О. Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко. – К.: Знання, 2006. – 447с.
39. Лоренц К. Агресія, як “зло”. - М., 1994. — 272 с.
40. Маклаков А. Г. Загальна психологія: навч. посіб. / А. Г. Маклаков. — СПб.: Пітер, 2000. – 592 с.
41. Максимюк С.В. Педагогіка: Навчальний посібник/ Світлана Максимюк,; М-во науки і освіти України, Рівненський держ. гуманіт. ун-т. - К.: Кондор, 2005. - 670 с.
42. Мойсеюк Н.А. Педагогіка: Навчальний посібник/ Неля Мойсеюк. - 4-е вид., доп.. - К., 2003. - 615 с.

43. Мясичев В.М. Поняття особистості в аспектах норми та патології // Психологія відносин. – М., 1995. – 148с.
44. Налчаджян А.Г. Агресивність людини/ А.Г. Налчаджян. - СПб. : Пітер, 2007. – 736с.
45. Освітні технології. Навчально – методичний посібник/За ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К.,2001.-348 с.
46. Основи психології: Підруч. / Під ред. В. А. Роменця, О. В. Киричука. — К.: Либідь, 1997.
47. Педагогіка в запитаннях і відповідях: навч. посібн. / уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – 2 — ге вид..стер. – К.: Знання – Прес, 2006. – 700 с
48. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навч. посібн. /упоряд. І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т.Г.Дмитренко та ін.; за ред.. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 2006 с.
- 49.Перлз Ф.С. Его, голод та агресія: Пер з англ. – М.: Смысл, 2000. – 358 с
- 50.Психоаналитичні концепції агресивності: Редактор С.Ф. Сироткін, Іжевськ: «Місто» 2004.- 598с.
51. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. - СПб.: Питер, 2000.-254 с.
52. Реан А.А. Вивчення агресивності особистості / / Реан А.А. Психологія вивчення особистості. - СПб, 1999. – 188 с.
53. Рогов Є.І. Настільна книга практичного психолога. М., 1998. -165с.
- 54.Рубинштейн С. Л. Основи психології. В 2 т. — М.: Педагогіка, 1989.-522 с.
- 55.Русинка І. І. Психологія: навч. посібн. / І. І. Русинка. – 2 — ге вид., перероб. і доп. – К.:Знання, 2011. – 407 с.
- 56.Психологія: підручник / Ю. М. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред.. Ю.А.Трофімова. – 3 — ге вид., стереот. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.

57. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посібн. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2 – ге вид. доп. – К.: Академвидавн., 2011. – 384 с.
58. Семенова А. В., Гурін Р. С. Осипова Т. Ю. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – 319 с.)
59. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 520 с.
60. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібн. / М. М. Фіцула. – 2 – ге вид., виправл., доп. – К.: Академвидав., 2005. – 560 с.
61. Харламов И. Ф. Педагогика: учебн. пособие / И. Ф. Харламов. – 2 – е изд., перераб. и доп. – М.: Высшая школа, 1990. – 576 с.
62. Холлічер В. Людина і агресія. - М.: Психологія, 1993. - 129 с.
63. Шадриков В. Д. Вступ до психології: мотивація поведінки. - М.: Психологія, 2003. - 521 с.
64. Цимбалюк І.О. Психологія: Навчальний посібник/ Іван Цимбалюк,; М-во освіти і науки України . - Київ: ВД "Професіонал", 2004. - 214 с.
65. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібн. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.